

Rikosseuraamuslaitokselle

Viite: Dnro 75/090/2014

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevasta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmasta

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991), joka on lakina voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi suunnitelmaa lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma

Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevalla yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmalla edistämään Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa mukana olevien henkilöiden eli Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden yhdenvertaisuutta sekä mainitaan, kuinka Rikosseuraamuslaitos voi omassa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä ja puuttua syrjintään. Lisäksi suunnitelman tarkoituksena on lisätä tietoa vähemmistöistä ja yhdenvertaisuudesta.

Aikaisempi vankiloille laadittu vankeinhoitolaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelma valmistui vuonna 2006, mutta yhdyskuntaseuraamustoimistoille yhdenvertaisuussuunnitelmaa ei ole aikaisemmin tehty. Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma astuu voimaan 1.1.2015.

Lapsiasiavaltuutetun lausunto

Lausunnon tiivistelmä

Lapsiasiavaltuutettu katsoo tärkeäksi, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmassa lapset on nostettu selkeästi esille ryhmänä, jolla on erityistarpeita rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina tai asiakkaiden lapsina. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että alaikäiset rikosseuraamuslaitoksen asiakkaat ja asiakkaiden lapset tarvitsevat erityistä suojaa ja tukitoimia.

Lapsille tarjottavat palvelut tulisi järjestää lapsen edun mukaisesti, mikä edellyttää mm. lapsen oman mielipiteen selvittämistä ja huomioimista häntä koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi lapselle tulisi tarjota hänen tarvitsemaansa tietoa ymmärrettävässä ja saavutettavassa muodossa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Toimenpiteissä tulisi ensisijaisesti huomioida lapsen etu siten, kun se on lapsen oikeuksien yleissopimuksessa määritelty toteutuvaksi.

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kannanotoille

Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Lapsen oikeuksien yleissopimusta tulee tulkita kokonaisuutena. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuksessa taatut lapsen oikeudet toteutuvat.¹

Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artiklat perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi koko lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa:

- lapsen edun ensisijaisuus kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla),
- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Edellä mainittujen yleisperiaatteiden lisäksi suunnitelman kannalta keskeisiä ovat mm. 37 artikla, jonka mukaan lasta ei saa rangaista julmalla tavalla ja lapsen vangitsemista on käytettävä vasta viimeisenä keinona. Lakia rikkonutta tai siitä epäiltyä lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioon ottaen (40 art). Lapsella on myös oikeus saada tietoa (13 art).

YK:n lapsen oikeuksien komitea valvoo yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja sen toteutumista. Komitea on tähän mennessä julkaissut 17 yleiskommenttia², joiden tarkoituksena on edistää ja ohjata sopimuksen toimeenpanoa. Yhdenmukaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman näkökulmasta keskeinen on komitean yleiskommentti nro 10.³

Suomen perustuslain (731/1999) 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös ulottaa julkisen vallan turvaamisvelvollisuuden perustuslain 2 luvussa säädettyjen perusoikeuksien ohella Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa turvattuihin ihmisoikeuksiin. Turvaamisvelvoite ulottuu siten myös lapsen oikeuksien yleissopimuksessa taattuihin oikeuksiin.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Yleisenä huomiona lapsiasiavaltuutettu toteaa, että suunnitelmassa on huomioitu melko hyvin lapsinäkökulma. Lapsiasiavaltuutettu keskittyy lausunnossaan erityisesti suunnitelman kohtaan 3.7. ja esittää seuraavassa muutamia tarkennusehdotuksia.

Nuoret rikoksentekijät

Suunnitelmassa mainitaan, että ”kun nuori rikoksentekijä syyllistyy rikokseen, josta seurauksena voi olla vankeusrangaistus, hänen henkilökohtaisista olosuhteistaan pyritään hankkimaan selvitys” (s. 13). Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että rikokseen syyllistyneen nuoren olosuhteet tulisi selvittää kaikissa tapauksissa, ei vain niiden syytteiden kohdalla, joista seurauksena voi olla vankeusrangaistus. Selvittäminen on edellytyksenä sille, että mahdolliset syytteet ja tuomio ovat suhteessa lapsen ikään ja olosuhteisiin. Tämä velvoite nousee esille myös YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 10 (kohta 71)³:

”The Committee wishes to emphasize that the reaction to an offence should always be in proportion not only to the circumstances and the gravity of the offence, but also to the age, lesser culpability, circumstances and needs of the child, as well as to the various and particularly long-term needs of the society.”

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että suunnitelmaan on selkeästi kirjattu vaatimus lapsen edun mukaisesta työskentelystä (s. 13). Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 (1) artiklaan mukaan lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikessa lasta koskevassa toiminnassa. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että ensisijaisuus kirjattaisiin selkeästi myös suunnitelmaan, esim. seuraavasti ”Työskentelyssä lasten kanssa on aina ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu”.

Suunnitelmassa todetaan lisäksi, että vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että tämä on huomioitu suunnitelmassa, mutta huomauttaa, että lapsilla ja nuorilla voi olla keskenään erilaisia tarpeita. On tärkeää, etteivät lapset joudu tämän vuoksi eriarvoiseen asemaan, esimerkkinä seksuaalivähemmistöihin kuuluvat tai ulkomaalaistaustaiset nuoret. Sama huomio tulee esille YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 10, jossa todetaan (kohta 6) seuraavasti:

”States parties have to take all necessary measures to ensure that all children in conflict with the law are treated equally. Particular attention must be paid to de facto discrimination and disparities, which may be the result of a lack of a consistent policy and involve vulnerable groups of children, such as street children, children belonging to racial, ethnic, religious or linguistic minorities, indigenous children, girl children, children with disabilities and children who are repeatedly in conflict with the law (recidivists)....”

Suunnitelmassa nostetaan esille naiset ryhmänä, jonka tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen vaatii erityisiä toimenpiteitä. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että suunnitelmassa esille nostetut haasteet ja mahdolliset toimenpiteet tulisi ottaa huomioon tyttölasten kohdalla. Tyttöjen tarpeisiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota varsinkin, jos he ovat rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina, sillä tytöt hyvin marginaalisena asiakasryhmänä usein unohdetaan.

Suunnitelmassa on listattu toimenpiteitä, joilla yhdenvertaisuutta pyritään edistämään. Toimenpiteitä on kuvattu suunnitelmassa hyvin konkreettisesti. Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että kuvauksiin olisi hyvä lisätä maininta siitä, että kaikkien toimenpiteiden tulisi tukea nuoren kuntoutumista ja integrointia takaisin yhteiskuntaan. Kuntoutuksen ja integroinnin keskeisyys kaikessa rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa nousee vahvasti esille YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 10.

Suunnitelman mukaan nuorten kanssa työskentelyssä on huomioitava mm. oppivelvollisuusikäisen peruskoulun loppuun suorittaminen. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että tilanteissa, joissa nuori on halukas suorittamaan peruskoulun loppuun, se

mahdollistettaisiin niissäkin tapauksissa, kun oppivelvollisuusikä on ohitettu. Peruskoulun loppuun suorittaminen on useissa tilanteissa ehdoton vaatimus jatko-opintoihin pääsyyn, joten se osaltaan tukee nuorten kuntoutumista ja integroitumista takaisin yhteiskuntaan.

Toimeenpanoa suorittavien lapset

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden lapset ja heidän tarpeensa on nostettu esille suunnitelmassa. Erityisen myönteistä on, että listatuissa toimenpiteissä on nostettu kattavasti esille sekä lapsen etu että lapsen mielipiteen kuuleminen ja huomioonotto.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että lapsen mielipiteen kuuleminen olisi tärkeää nostaa esille myös lapsi-vanhempi tapaamisten kohdalla. Lapsen mielipide tulee selvittää ja ottaa huomioon sekä tapaamisesta sovittaessa, että sen aikana. Lapsella on oikeus esimerkiksi kieltäytyä vanhemman tapaamisesta tai keskeyttää tapaaminen niin halutessaan.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että lapselle on annettava tilaisuus ilmaista mielipiteensä hänelle ominaisella tavalla. Tätä oikeutta ei saisi rajata koskemaan vain vanhempia lapsia ja nuoria, vaan täytyy muistaa, että aivan pienikin lapsi voi ilmaista mielipiteensä. Kyse pienen lapsen kuulemisesta on pitkälti ammattilaisten osaamisesta ja toimivien kuulemisen tapojen tuntemisesta.

Kaiken kaikkiaan on tärkeää huomioida, että lapsi voi nähdä ja kokea vanhemman vankilassa olon hyvin eri tavoin kuin aikuiset. Lapsen mielipiteen kuuleminen ja kunnioittaminen sekä aikuisesta ehkä mitättömiltä tuntuvien asioiden vakavasti ottaminen voivat kuitenkin auttaa lasta sopeutumaan uuteen tilanteeseen, vaikka se kaikilta osin ei olisikaan lapsen omien toiveiden mukainen. Vierailut eivät esimerkiksi toteudu niin usein kuin lapsi itse haluaisi tai vierailun kulku ei ole kaikilta osin lapsen toiveiden mukainen.

Lopuksi

Vaikka lapsen kuuleminen nousee melko hyvin esille rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden lasten kohdalla, tulisi sitä korostaa myös nuorten rikoksentehtäjäiden kohdalla. Kuten edellä todettiin, on lapsen kuuleminen velvollisuus, joka on määritelty lapsen oikeuksien sopimuksessa (art 12). Lapsen mielipiteen selvittämiseksi ei saisi asettaa mitään ikärajaa, vaan mielipiteet tulee selvittää tavalla, joka olisi sopeutettu lapsen ikää ja kehitystasoa vastaavaksi.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan suunnitelmaa olisi tarpeen tarkentaa lasten ja nuorten osallistumista ja heille suunnatun tiedon osalta. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 10 kohdassa 46 todetaan, että lapselle, jota syytetään lain rikkomisesta, täytyy turvata mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin täysivaltaisesti. Täten lapsen täytyy ymmärtää syytteet, jotka häntä vastaan on esitetty, ja mahdolliset tuomiosta aiheutuvat seuraamukset.

“46. A fair trial requires that the child alleged as or accused of having infringed the penal law be able to effectively participate in the trial, and therefore needs to comprehend the charges, and possible consequences and penalties, in order to direct the legal representative, to challenge witnesses, to provide an account of events, and to make appropriate decisions about evidence, testimony and the measure(s) to be imposed. Article 14 of the Beijing Rules provides that the proceedings should be conducted in an atmosphere of understanding to allow the child to participate and to express himself/herself freely. Taking into account the child’s age and maturity may also require modified courtroom procedures and practices.” (s. 14)

Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että lapsella on halutessaan oikeus aktiivisesti osallistua omaan oikeusprosessiinsa. Tieto, jota hän sitä varten tarvitsee, täytyy olla lapselle ymmärrettävässä ja saavutettavassa muodossa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Jyväskylässä 28.11.2014

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Piia Jäntti
Korkeakouluharjoittelija

¹ http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/sopimusteksti

²

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

³

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f14_&Lang=en